حق به شهر در گفتمان رسانه‌ای ایران: ابزاری برای آگاهی‌بخشی یا کنترل اجتماعی؟

۱. سعید غلامی
دانشجوی دکترای شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

۲. آتوسا مدیری
دکتر شهرساز، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
<atmodiri@gmail.com>

۳. علی طیبی
دکتر شهرساز، گروه شهرسازی، دانشکده شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

این پژوهش مستخرج از رساله دکترای آقای سعید غلامی با عنوان «تحلیل گفتمان حق به شهر در ایران با تاکید بر فضای شهری» به راهنمایی خانم دکتر آتوسا مدیری و مشاوره جناب آقای دکتر علی طیبی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی است.

واژه‌های کلیدی:

تحلیل گفتمان انتقادی، حق به شهر، عدالت اجتماعی، کنترل اجتماعی، گفتمان رسانه‌ای.

تاریخ دریافت: *۱۴۰۳/۰۹/۰۴*

تاریخ پذیرش: *۱۴۰۳/۱۲/۲۲*

مقدمه: *این پژوهش با هدف بررسی نقش رسانه‌های ایران در بازنمایی گفتمان «حق به شهر» و تحلیل عملکرد آنها به‌عنوان ابزار آگاهی‌بخشی یا کنترل اجتماعی انجام شده است. چارچوب نظری این پژوهش مبتنی بر تحلیل گفتمان انتقادی نورمن فرکلاف بوده و تلاش کرده است تا از طریق تحلیل گفتمان رسانه‌ای، دوگانگی عملکرد رسانه‌های رسمی و رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی را بررسی کند.*

روش: *این مطالعه با بهره‌گیری از روش تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف در سه سطح (تحلیل متنی، فرایندهای گفتمانی و بافت اجتماعی) انجام شده است. داده‌های پژوهش شامل ۱۸۲ متن گردآوری‌شده از رسانه‌های رسمی و بخش عمومی (رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی) در بازه زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ بود. این متون با استفاده از روش هدفمند انتخاب و با چارچوب فرکلاف تحلیل شدند.*

یافته‌ها: *نقش رسانه‌ها در بازنمایی «حق به شهر» در ایران دوگانه منعکس شده است. درواقع رسانه‌های رسمی ایران عمدتاً بر مفاهیمی نظیر «نظم عمومی» و «امنیت اجتماعی» تمرکز دارند و از واژگان محدودکننده‌ای چون «کنترل اغتشاشات» استفاده می‌کنند. این رویکرد گفتمانهای محدودکننده و کنترل اجتماعی را تقویت می‌کند. در مقابل، رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی از زبانی عدالت‌محور و مشارکتی بهره می‌گیرند و با تأکید بر عباراتی چون «عدالت اجتماعی» و «مشارکت مردمی» به تقویت گفتمانهای مردمی و آگاهی‌بخشی عمومی کمک کرده‌اند.*

بحث: *تحلیل فرایندهای گفتمانی نشان داد که روابط قدرت و سیاست‌گذاری رسانه‌ها بر تولید و بازنمایی محتوا تأثیرگذار بوده است. همچنین، تحلیل بافت اجتماعی نشانگر این است که ساختارهای حکمرانی و جنبش سیاسی در ایران بر جهت‌گیری رسانه‌ها اثر گذاشته‌اند. این پژوهش نقش دوگانه رسانه‌ها در بازنمایی گفتمان «حق به شهر» را آشکار کرده و پیشنهادهایی برای افزایش شفافیت رسانه‌های رسمی و تقویت ظرفیت رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی در حمایت از عدالت اجتماعی ارائه می‌دهد.*

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

Social Welfare Quarterly, Vol 25, Summer 2025, No 97

The Right to the City in Iranian Media Discourse: A Tool for Awareness or Social Control?

1- Saeid Gholami
Ph.D. Student in Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

2- Atoosa Modiri
Ph.D. in Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran. (Corresponding author), <atmodiri@gmail.com>

3- Ali Tayebi
Ph.D. in Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran.

Keywords:
Critical discourse analysis, Right to the cty, Social justice, Social control, Media discourse

Received: 2024/11/24
Accepted: 2025/03/12

Introduction: This study examines how Iranian media shape the discourse of the Right to the City, questioning whether they function as tools for public awareness or instruments of social control. Recognizing the growing role of media in urban governance, the study applies Norman Fairclough's Critical Discourse Analysis (CDA) to explore how official media, independent platforms, and civil society activists construct competing narratives around urban rights and citizen participation.
Method: Using Fairclough's three-level CDA framework—textual, discursive, and social context analysis—the study analyzes 182 media texts from 2001 to 2021. These texts, drawn from state-controlled and independent outlets, were purposefully selected to reflect divergent approaches to urban discourse. The analysis focuses on language use, ideological framing, and the broader political context shaping representations of urban rights.
Findings: The results show a clear division between media types. Official outlets emphasize "public order" and "social stability," framing urban protests as threats and reinforcing a security-oriented narrative. In contrast, independent media and civil society use justice-based language—e.g., "social justice," "citizen participation"—to promote inclusive governance. Digital platforms further amplify these alternative voices, providing space for public dialogue and activism.
Discussion: Media discourse on urban rights in Iran reflects broader power dynamics. State media reproduce hegemonic narratives aligned with government policy, while independent platforms act as counter-hegemonic agents promoting civic engagement. The study emphasizes the transformative role of digital media and calls for policy reforms, media pluralism, and stronger citizen participation to support equitable urban development.

Citation: gholami S, Modiri A, Tayebi A. (2025). The Right to the City in Iran's Media Discourse: A Tool for Awareness or Social Control?. refahj. 25(97), : 10
URL: http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-4411-fa.html

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

Extended Abstract

Introduction

The rapid urbanization of recent decades has introduced new challenges in citizenship rights and urban management. One key concept addressing these challenges is the "Right to the City," first introduced by Henri Lefebvre in the 1960s. This discourse redefines the relationship between citizens, urban spaces, and power structures, emphasizing equal access to urban resources and active participation in decision-making. The concept asserts that cities should be shaped according to the needs and aspirations of all inhabitants rather than the interests of a privileged few. In Iran, the media play a dual role in representing this discourse, acting either as a tool for public awareness or as an instrument of social control. This study investigates how Iranian media portray the 'Right to the City' and identifies two dominant functions in their discourse: empowering citizens and reinforcing state control.

Method

Norman Fairclough's Critical Discourse Analysis (CDA) framework is employed in this study to analyzing 182 texts from official media and social networks (2001–2021) across three levels:

1. Textual Analysis: An examination of linguistic and structural features, such as word choice and syntax, to understand how media shapes perceptions of the "Right to the City."
2. Discursive Process Analysis: Investigates how discourses are produced, distributed, and consumed, emphasizing power relations between media producers and audiences.
3. Social Context Analysis: Explores how political, social, and economic conditions influence media representations and their broader societal implications.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

Findings

Textual Analysis

Findings reveal a stark contrast between official and independent media. Official media employ restrictive vocabulary emphasizing "public order" and "social security," reinforcing narratives of control. Terms such as "security measures" and "law enforcement" frequently frame urban protests as threats to stability.

Conversely, independent media and social networks adopt justice-oriented and participatory language, highlighting terms like "social justice," "citizens' rights," and "public participation." They frame urban development as a matter of justice rather than solely a technical or managerial issue, advocating for equitable access to urban spaces.

Discursive Process Analysis

Social media exert a critical influence in amplifying citizen voices and fostering public discourse. These platforms enable direct communication among citizens, facilitating discussions on urban issues and mobilizing collective action. Unlike official media, which often reproduce state-controlled narratives, social media allows for alternative perspectives.

For instance, during urban protests in Iran, official media framed citizen demands as destabilizing forces, whereas social networks provided a platform for real grievances and solidarity-building. Similar to their role in the Gezi Park protests in Turkey, digital platforms in Iran empower grassroots activism by facilitating awareness campaigns and organizing civic movements.

Social Context Analysis

The Iranian government exerts significant control over media narratives, using state-owned outlets to align urban development discourse with its political agenda. Official media primarily reflect state perspectives, limiting critical discourse and reinforcing existing power structures.

In contrast, independent media and social networks serve as spaces for marginalized voices, emphasizing social justice and citizen participation. While official media often portray security as a priority over citizen engagement, independent

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

platforms challenge these narratives by advocating for inclusive urban policies. This dynamic illustrates the ongoing struggle between state control and civic empowerment in Iran's urban landscape.

Furthermore, findings suggest that media representations of the "Right to the City" are closely linked to governance and urban policy. Policies prioritizing security over citizen participation influence media narratives, shaping public perceptions and restricting discussions on urban rights. Development projects benefiting elite groups or the state apparatus are frequently framed as necessary for maintaining order, sidelining the perspectives of affected communities.

Discussion

The findings align with Lefebvre's theory of the "Right to the City" and Fairclough's CDA framework, underscoring media's dual role in shaping public discourse. Official media in Iran, influenced by state policies, prioritize security-oriented narratives that undermine social justice. In contrast, independent media and civil society activists promote equity, challenge state-driven narratives, and foster civic engagement.

A comparative analysis of traditional and digital media highlights the growing influence of social networks in disseminating the "Right to the City" discourse. Digital platforms, particularly social media, provide interactive spaces for citizens to engage with urban issues, challenge official narratives, and mobilize grassroots movements.

In contrast, traditional media operate under state-imposed constraints, often homogenizing narratives to align with official policies. While official media focus on security and order, digital platforms amplify marginalized voices, allowing for alternative discussions on urban governance.

The Role of Policy and Media in Urban Rights

Policy-making is instrumental in shaping media discourse and public perceptions of urban rights. State-controlled media, driven by policy imperatives, often suppress dissent and reinforce dominant narratives of control. Conversely, independent media, outside direct state oversight, empower citizens by promoting participatory and justice-oriented discourses.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

Policies prioritizing security over civic engagement contribute to media content that marginalizes vulnerable groups and reinforces inequalities. In contrast, policies fostering media plurality and transparency enable diverse voices to emerge, promoting inclusive urban discussions.

The interaction between policy and media highlights the necessity of supporting independent platforms and reforming restrictive policies to ensure balanced representations of urban rights. Shifting policy priorities toward equitable access and civic participation can contribute to a more just urban future.

This study demonstrates that the "Right to the City" can serve as both a mechanism for social justice and citizen participation or as a tool for social control. Iranian official media predominantly reproduce security-driven discourses, while independent media advocate for justice and civic engagement.

To enhance the media's role in fostering inclusive urban discourse, the following recommendations are proposed:

1. Enhancing Media Literacy: Educate citizens on how to engage critically with media narratives and actively advocate for their rights.
2. Supporting Independent Media: Implement policies that protect media plurality and enable diverse perspectives on urban issues.
3. Promoting Participatory Platforms: Develop digital spaces that allow citizens to engage meaningfully in discussions around urban policies and governance.

Leveraging Technology: Utilize digital tools to increase transparency, facilitate access to information, and strengthen citizen participation in urban decision-making.

By prioritizing transparency, civic engagement, and digital inclusion, both media and policymakers can contribute to a more just and equitable urban future.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

Table 1: Research Characteristics and CDA Methodology

Aspect	Description
Research Objective	Examining the role of media in the "Right to the City" discourse.
Research Method	Critical Discourse Analysis based on Fairclough's model.
Theoretical Framework	Fairclough's three-level CDA model: textual, discursive processes, and social context.
Sample Population	153 media texts related to the "Right to the City."
Time Frame	2001 to 2021.

Table 2: Findings on Media Representation of the "Right to the City"

Analytical Section	Findings
Textual Analysis	Positive vocabulary in independent media emphasizes social justice; restrictive vocabulary in official media reinforces control.
Discursive Processes	Social media facilitates awareness and citizen engagement; official media reproduces state narratives.
Social Context	Official media reflect state power; independent media amplify marginalized voices.

Ethical considerations

Authors' contributions

Since this article is derived from the doctoral thesis of the first author, Mr. Saeid Gholami, entitled " A Discourse Analysis of the Right to the City in Iran with a Focus on Urban Space" at Islamic Azad University, Central Tehran Branch, it was prepared under the guidance of Dr. Atoosa Modiri and with the scientific advice of Dr. Ali Tayebi.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

Funding

No direct financial support was received from any institution or organization for the preparation of this article.

Conflicts of interest

This article does not overlap with other published works of the authors.

Following the ethics of research

In this article, all rights related to research ethics have been respected.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

مقدمه

تحولات شتابان شهرنشینی در دهه‌های اخیر، مسائل پیچیده‌ای را درزمینه عدالت فضایی، مدیریت شهری و حقوق شهروندی در سراسر جهان، ازجمله ایران، ایجاد کرده است. یکی از مفاهیم کلیدی در پاسخ به این چالشها، مفهوم «حق به شهر» است که نخستین بار توسط هنری لوفور[1] (۱۹٦۷) مطرح شد. این مفهوم، با تأکید بر دسترسی برابر به منابع شهری، مشارکت فعال شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و بازتعریف فضاهای شهری بر اساس نیازهای انسانی، چارچوبی انتقادی برای ارزیابی روابط قدرت در شهرها ارائه می‌دهد (پرسل[2]، ۲۰۱٤).

در این میان، رسانه‌ها به‌عنوان ابزارهای اصلی بازنمایی گفتمانهای اجتماعی و سیاسی، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به مفهوم «حق به شهر» ایفا می‌کنند. در ایران، این نقش به‌وضوح دوگانه است. رسانه‌های رسمی که عمدتاً تحت نظارت نهادهای حکومتی فعالیت می‌کنند، اغلب گفتمانهای امنیت‌محور را بازتولید کرده و مطالبات شهری را در قالب تهدید نظم عمومی بازنمایی می‌کنند (بلدا–میکل[3] و همکاران، ۲۰۱٦). در مقابل، رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی از گفتمانی عدالت‌محور و مشارکتی بهره می‌گیرند و تلاش دارند صداهای فرودست و مطالبات مرتبط با عدالت اجتماعی را برجسته کنند (سالاری و صفوی سهی، ۲۰۱۷؛ زمانی و اکبری، ۲۰۲۱).

مفهوم «حق به شهر» در سالهای اخیر در ادبیات بین‌المللی به‌عنوان بستری برای نقد نابرابری فضایی، بازاندیشی در شیوه‌های حکمرانی شهری و ارزیابی نقش نهادهای میانجی مانند رسانه‌ها گسترش یافته است (مارکوزه[4]، ۲۰۰۹). مطالعاتی درزمینه اعتراضات شهری، مانند جنبش پارک گزی در ترکیه یا اعتراضات به توریسم افراطی در لیسبون، نشان داده‌اند

1. Henri Lefebvre
2. Purcell
3. Belda-Miquel
4. Marcuse

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

که رسانه‌های مستقل، به‌ویژه رسانه‌های دیجیتال، قادرند روایتهای مسلط دولتی را به چالش کشیده و فضاهایی برای گفتمان جایگزین و کنش جمعی ایجاد کنند (کرونا و بی[1]، ۲۰۱۷؛ گینت[2]، ۲۰۱۶).

بااین‌حال، در ایران هنوز بررسی جامعی در خصوص نحوه عملکرد هم‌زمان رسانه‌های رسمی و رسانه‌های مستقل در بازنمایی گفتمان «حق به شهر» انجام نشده است. بیشتر پژوهشها تمرکز خود را بر یک نوع از رسانه‌ها قرار داده‌اند یا از منظر صرفاً نظری به موضوع پرداخته‌اند. ازاین‌رو، خلأ مهمی در مطالعات تطبیقی و بین‌رسانه‌ای درزمینه «حق به شهر» وجود دارد که پژوهش حاضر تلاش می‌کند آن را پوشش دهد. تحلیل گفتمان انتقادی، به‌عنوان رویکردی میان‌رشته‌ای، امکان بررسی قدرت، ایدئولوژی، زبان و سیاست را در بستر رسانه‌ای فراهم کرده و ابزار مناسبی برای فهم پیچیدگیهای بازنمایی شهری در ایران محسوب می‌شود.

با توجه به این دوگانگی، مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که چگونه رسانه‌های رسمی و مستقل با استفاده از زبان، چارچوب‌بندیهای گفتمانی و روایت‌سازی، به بازنمایی متفاوتی از «حق به شهر» می‌پردازند و این تفاوتهای گفتمانی چه تأثیری بر ادراک عمومی از عدالت شهری، مشارکت شهروندی و کنش اجتماعی دارد. به‌عبارت‌دیگر، این تحقیق در پی آن است که مشخص کند آیا رسانه‌ها در ایران به‌عنوان ابزار آگاهی‌بخشی عمومی عمل می‌کنند یا برای تثبیت نظم موجود و کنترل اجتماعی به کار می‌روند.

بر این اساس، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از چارچوب نظری تحلیل گفتمان انتقادی نورمن فرکلاف[3] (۲۰۱۳)، به بررسی نقش رسانه‌های رسمی و مستقل در بازنمایی گفتمان «حق به شهر» و پیامدهای این بازنمایی در شکل‌گیری آگاهی عمومی و سازوکارهای کنترل اجتماعی می‌پردازد.

1. Chrona and Bee
2. Gant
3. Norman Fairclough

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

مبانی نظری

گفتمان «حق به شهر» که توسط هنری لوفور معرفی شد، بر سه مؤلفه اصلی تأکید دارد: دسترسی برابر به منابع، مشارکت فعال در تصمیم‌گیریها و بازتعریف فضاهای شهری (مارکوزه، ۲۰۰۹)؛ در این راستا تحلیلها نشان داده‌اند که رسانه‌ها می‌توانند نقش مهمی در تقویت گفتمان حق به شهر ایفا کنند (عابدینی و همکاران، ۱٤۰۳). این گفتمان بر سه مؤلفه اصلی تأکید دارد:

۱. دسترسی برابر به منابع و خدمات عمومی شهری: همه شهروندان باید فرصت دسترسی یکسان به فضاهای عمومی و منابع شهری داشته باشند.
۲. مشارکت فعال در تصمیم‌گیریها: شهروندان باید در تصمیم‌گیریهای مرتبط با مدیریت شهری مشارکت مستقیم و مؤثر داشته باشند.
۳. بازتعریف فضاهای شهری: شهر به‌عنوان فضای اجتماعی باید بر اساس نیازهای انسانی و نه صرفاً منافع اقتصادی بازتعریف شود (پرسل، ۲۰۰۲).

این نظریه، از دیدگاههای اجتماعی – سیاسی فراتر رفته و به ابزاری برای تحلیل روابط قدرت در فضاهای شهری تبدیل شده است. به‌ویژه در جوامع معاصر، مفاهیمی چون فناوریهای دیجیتال و رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی نیز به‌عنوان عوامل جدید در گسترش گفتمان «حق به شهر» مطرح شده‌اند.

در چارچوب تحلیل گفتمان، رسانه‌ها به‌عنوان ابزارهای قدرتمند در شکل‌دهی به افکار عمومی، نقشی محوری در گسترش یا محدودسازی گفتمان «حق به شهر» دارند (حسینی و همکاران[1]، ۲۰۲۲). بر اساس چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی نورمن فرکلاف، این نقش را می‌توان در سه سطح تحلیل کرد:

۱. **تحلیل متنی**: بررسی ویژگیهای زبانی و نحوی رسانه‌ها، شامل انتخاب واژگان،

1. Hosseini

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

ساختارهای زبانی و نحوه استفاده از زبان در بازنمایی گفتمانها.

۲. **تحلیل فرایندهای گفتمانی**: چگونگی تولید، توزیع و مصرف گفتمانها در رسانه‌ها. این سطح بر نقش روابط قدرت میان تولیدکنندگان محتوا و مخاطبان تمرکز دارد.

۳. **تحلیل بافت اجتماعی**: تأثیر شرایط اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بر تولید و بازنمایی گفتمانها. این سطح نشان می‌دهد که چگونه ساختارهای قدرت و ایدئولوژیها بر گفتمان رسانه‌ای تأثیر می‌گذارند (صدیقی و همکاران[1]، ۲۰۲۳).

پژوهشهای بین‌المللی در خصوص گفتمان رسانه‌های نشان داده‌اند که رسانه‌ها می‌توانند نقش مهمی در تقویت گفتمان حق به شهر ایفا کنند. برای نمونه:

- در اعتراضات پارک گزی ترکیه، رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی ابزاری مؤثر برای هماهنگی و تجمیع نظرات شهروندان درباره مسائل شهری بودند و مشارکت مردمی وسیعی را در مطالبه حقوق شهروندی تسهیل کردند (کرونا و بی، ۲۰۱۷).
- در شهر لیسبون در پرتغال، تحلیلهای رسانه‌ای نشان داده‌اند که گفتمانهای مرتبط با گسترش فضاهای اقامتی کوتاه‌مدت چگونه به حاشیه‌برداری برخی گروههای اجتماعی منجر شده‌اند (گینت، ۲۰۱۶).

در مقابل، برخی مطالعات نشان داده‌اند که رسانه‌ها می‌توانند به ابزار سرکوب و کنترل اجتماعی تبدیل شوند. برای مثال:

- رسانه‌های آمریکایی در پوشش مسائل مربوط به فضاهای عمومی، از زبانی استفاده کرده‌اند که گروههایی مانند بی‌خانمانها را از حق مشارکت در فضاهای شهری دورنگه می‌دارد (فلاتو[2]، ۲۰۲۳).
- گفتمان رسانه‌ای پیرامون مسئله حق مسکن در پروژههای شهری برزیل نیز به دلیل

1. Siddiqui
2. Flåto

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

نفوذ دولت، بیشتر به مشروعیت‌بخشی به سیاستهای دولتی پرداخته تا بازنمایی نیازهای شهروندان (بلدا-میکل و همکاران، ۲۰۱۶).

در ایران نیز، رسانه‌ها نقش دوگانه‌ای در بازنمایی گفتمان «حق به شهر» ایفا می‌کنند:

- **رسانه‌های رسمی**: این رسانه‌ها عمدتاً برای تقویت گفتمانهای امنیتی و کنترل اجتماعی عمل می‌کنند. برای مثال، با تأکید بر «حفظ نظم عمومی» یا «امنیت اجتماعی»، اعتراضات شهری را محدود کرده و از برجسته‌سازی مطالبات شهروندی پرهیز می‌کنند (زمانی و اکبری، ۲۰۲۱).
- **رسانه‌های مستقل و رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی**: در مقابل، رسانه‌های مستقل و رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی ابزاری برای بازتاب نظرات مردمی و تقویت گفتمانهای عدالت اجتماعی و مشارکت مردمی بوده‌اند. برای نمونه، در برخی اعتراضات زیست‌محیطی و اجتماعی، این رسانه‌ها توانسته‌اند نقش کلیدی در تقویت همبستگی میان شهروندان ایفا کنند (خضرنژاد و همکاران، ۲۰۱۹).

بررسیهای نظری نشان می‌دهد که گفتمان حق به شهر فراتر از یک مفهوم فضایی یا اقتصادی بوده و به‌عنوان ابزاری برای تحلیل روابط قدرت و عدالت اجتماعی در شهرها مطرح می‌شود. این پژوهش با بهره‌گیری از چارچوبهای نظری و تحلیلهای بین‌المللی و محلی، به بررسی نقش رسانه‌ها در بازنمایی این گفتمان پرداخته است. یکی از مهم‌ترین خلأهای تحقیقاتی شناسایی‌شده، نبود مطالعات جامع درباره تعامل میان رسانه‌های رسمی و رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی در بازنمایی این مفهوم است. درحالی‌که پژوهشهای پیشین اغلب این رسانه‌ها را به طور جداگانه بررسی کرده‌اند، تحلیل هم‌زمان آنها، به‌ویژه در چارچوبهای اجتماعی و سیاسی ایران، کمتر موردتوجه قرار گرفته است. این شکاف تحقیقاتی فرصتی را برای پژوهشهای آینده فراهم می‌کند تا تأثیرات ترکیبی این دو نوع رسانه بر گفتمانهای مرتبط با حقوق شهروندی، عدالت اجتماعی و کنترل اجتماعی را دقیق‌تر بررسی کنند.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

روش

این پژوهش با بهره‌گیری از رویکرد کیفی و استفاده از روش تحلیل گفتمان انتقادی نورمن فرکلاف انجام شده است. واحدهای تحلیل پژوهش شامل ۱۸۲ متن بود که در بازه زمانی ۱۳۸۰ تا ۱٤۰۰ به‌صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. به‌طورکلی در این پژوهش، رسانه‌های منتخب شامل رسانه‌های رسمی (روزنامه‌های دولتی و خبرگزاریهای وابسته به دولت) و رسانه‌های مستقل (خبرگزاریهای خصوصی و شبکه‌های اجتماعی) بوده است. لکن متون انتخاب‌شده به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: نخست، داده‌های رسانه‌ای و علمی که شامل ۱۵۳ متن از مقالات علمی منتشرشده در مجلات، گزارشهای ارائه‌شده در اجلاسها، متون رسانه‌های رسمی و اسناد مرتبط مانند کتب و پایان‌نامه‌ها است. دوم، بخش عمومی که شامل ۲۹ متن مرتبط با بیانیه‌ها و گزارشهای تشکلهای مردمی، محتواهای تولیدشده در رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی و سایر منابع است. این منابع بر تحلیل مشارکت مردمی و بازنمایی گفتمانهای عدالت‌محور تمرکز دارند. تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف به بررسی گفتمان در سه سطح می‌پردازد:

۱. **تحلیل متنی (توصیف)**: این سطح به بررسی ویژگیهای زبانی و نحوی متون پرداخته است. واژگان و ساختارهای زبانی خاصی که در رسانه‌ها برای بازنمایی «حق به شهر» استفاده می‌شود، ازجمله کلمات مرتبط با «عدالت اجتماعی» و «امنیت عمومی»، مورد تحلیل قرارگرفته‌اند.

۲. **تحلیل فرایندهای گفتمانی**: در این سطح، نحوه تولید، توزیع و مصرف گفتمانها بررسی شده است.

۳. **تحلیل بافت اجتماعی**: در این بخش نیز گفتمان رسانه‌ای را در چارچوب شرایط اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بررسی می‌کند (صیدیقی و همکاران، ۲۰۲۳).

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

داده‌ها از منابع مختلف شامل بایگانی روزنامه‌ها، وبگاههای خبری معتبر، شبکه‌های اجتماعی و مقالات علمی جمع‌آوری شده‌اند. سپس به روش هدفمند نمونه‌ها از طریق غربالگری اولیه و بر اساس ارتباط مستقیم یا ضمنی با گفتمان «حق به شهر» انتخاب شده‌اند. در این مرحله داده‌ها پالایش‌شده (غربالگری ثانویه) و تعداد ۱۸۲ سند مرتبط با گفتمان «حق به شهر» در ایران انتخاب شدند و در ادامه تحلیل گفتمان انتقادی روی تمامی این اسناد انجام شده و تحلیل و تفسیر می‌شود.

جدول ۱: مشخصات پژوهش و روش تحلیل گفتمان انتقادی در بررسی گفتمان «حق به شهر»

موضوع	شرح
هدف پژوهش	بررسی نقش رسانه‌ها در گفتمان «حق به شهر» و تحلیل عملکرد آنها به‌عنوان ابزار آگاهی‌بخشی یا کنترل اجتماعی.
روش پژوهش	تحلیل گفتمان انتقادی بنا رویکرد نورمن فرکلاف.
چارچوب نظری	مدل سه‌سطحی تحلیل گفتمان فرکلاف (۲۰۱۳): تحلیل متنی، فرایندهای گفتمانی و بافت اجتماعی.
واحدهای تحلیل	متون رسانه‌ای مرتبط با گفتمان «حق به شهر» شامل: مقالات خبری در رسانه‌های رسمی، محتوای رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی (شبکه‌های اجتماعی) و مقالات خبری در رسانه‌های رسمی.
معیار انتخاب	ارتباط مستقیم یا ضمنی با گفتمان «حق به شهر» و تأثیرگذاری بر مخاطبان.
حجم نمونه، بازه زمانی و روش نمونه‌گیری	۱۸۲ متن جمع‌آوری‌شده بین سالهای ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ و روش نمونه‌گیری هدفمند.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

یافته‌ها

این پژوهش به بررسی نحوه بازنمایی گفتمان حق به شهر در رسانه‌های ایرانی پرداخته و نشان می‌دهد که این گفتمان تحت‌تأثیر ساختارهای قدرت، نوع مالکیت رسانه و سیاست‌گذاریهای کلان قرار دارد. به‌طورکلی، رسانه‌های رسمی و رسانه‌های مستقل، رویکردهای متفاوتی را در بازنمایی این مفهوم اتخاذ کرده‌اند که نقش دوگانه آنها در آگاهی‌بخشی عمومی و کنترل اجتماعی را برجسته می‌کند.

الف- تحلیل متنی: واژگان قدرت، عدالت و نظم در رسانه‌های رسمی و مستقل

در تداوم تحلیل متنی، یکی از نکات مهم، تأثیر سیاست‌گذاری رسانه‌ای بر زبان و واژگان رسانه‌هاست. در کشورهای دارای ساختار حکومتی متمرکز مانند ایران، سیاستهای دولتی نقش مهمی در تعیین محتوا و شیوه بازنمایی رسانه‌ها دارند. همین سیاست‌گذاریها موجب شده است که رسانه‌های رسمی عمدتاً در راستای گفتمانهای رسمی و امنیتی حرکت کنند، درحالی‌که رسانه‌های مستقل و شبکه‌های اجتماعی تلاش کرده‌اند با خلق واژگان و چارچوبهای متفاوت، صداهای جایگزین و انتقادی را بازنمایی کنند.

واژگان مثبت: تأکید بر آگاهی‌بخشی و عدالت اجتماعی

برخی رسانه‌ها، به‌ویژه رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی، از زبان و اصطلاحاتی بهره می‌گیرند که بر حقوق شهروندی، عدالت اجتماعی و مشارکت مردمی تأکید دارند. این زبان بازنمایی‌کننده حمایت از حق شهروندان برای دسترسی برابر به امکانات شهری است. به‌عنوان نمونه، عباراتی نظیر «ضرورت دسترسی همه شهروندان به فضای عمومی» در برخی مقالات خبری توسعه شهری به‌کار رفته است تا بر حقوق برابر شهروندان تأکید شود و یا اصطلاحاتی نظیر «مشارکت مردمی» و «عدالت اجتماعی» در رسانه‌های مستقل برای تقویت

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

گفتمانهای اعتراضی برجسته شده‌اند. برای مثال، در اعتراضات مربوط به گسترش مترو در محله بریانک تهران، کاربران رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی از این فضاها برای هماهنگی و سازماندهی مردمی بهره برده‌اند (رهبری و شارع‌پور، ۲۰۱۲).

در سطح بین‌المللی نیز، رسانه‌های اجتماعی در اعتراضات پارک گزی ترکیه بستری برای تقویت مطالبات شهروندان فراهم کرده‌اند و با برجسته‌سازی مفاهیمی چون عدالت اجتماعی و حق دسترسی، نقش مهمی در شکل‌دهی گفتمانهای شهری ایفا کرده‌اند (کرونا و بی، ۲۰۱۷).

واژگان محدودکننده: تأکید بر کنترل اجتماعی و امنیت

در مقابل، رسانه‌های رسمی ایران از زبانی استفاده می‌کنند که اغلب بازتولیدکننده گفتمانهای کنترل اجتماعی است. این زبان بر اهمیت نظم و امنیت عمومی تأکید دارد و اعتراضات و مطالبات مردمی مرتبط با «حق به شهر» را به‌عنوان تهدیدی برای ثبات اجتماعی بازنمایی می‌کند. نمونه‌های بارز این نوع زبان گاهی در پوشش رسانه‌ای اعتراضات شهری، عباراتی مانند «امنیت عمومی» و «محدودیتهای قانونی» به‌کاررفته است تا مشارکت عمومی و تصمیم‌گیریهای مردمی را محدود کند و گاهی نیز در مسائل مرتبط با پروژههای شهری نظیر مسکن مهر، رسانه‌های رسمی این پروژه‌ها را به‌عنوان «نمادی از عدالت فضایی» معرفی کرده‌اند، درحالی‌که جنبه‌های عادلانه و دسترسی مناسب به منابع نادیده گرفته شده است (سالاری و صفوی‌سهی، ۲۰۱۷).

به‌طورکلی تحلیل متون رسانه‌ای نشان می‌دهد که رسانه‌های رسمی ایران با بهره‌گیری از زبانی کنترل‌گر، گفتمانهای امنیتی و کنترل اجتماعی را تقویت می‌کنند (محمدی و کاظمی، ۲۰۲۰). در مقابل، رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی با تأکید بر زبانی مشارکتی و عدالت‌محور، تلاش دارند گفتمانهای اعتراضی و آگاهی‌بخش را برجسته سازند (کرونا و بی، ۲۰۱۷). این تفاوتها به‌روشنی دوگانگی نقش رسانه‌ها در بازنمایی مفهوم «حق به شهر» را نشان می‌دهد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

ب- تحلیل فرایندهای گفتمانی: رسانه‌ها به‌مثابه کنشگرانی در بازتولید یا مقاومت

در سطح فرایندهای گفتمانی، تفاوت اساسی میان نقش رسانه‌های اجتماعی و رسمی در تولید، توزیع و بازتولید گفتمان «حق به شهر» مشاهده می‌شود. این رسانه‌ها، نه‌تنها بازتاب‌دهنده جهت‌گیریهای سیاسی و اجتماعی‌اند، بلکه فعالانه در شکل‌دهی به ادراک عمومی و جهت‌دهی به گفتمانهای شهری نقش ایفا می‌کنند.

رسانه‌های اجتماعی: ابزار آگاهی‌بخشی و تقویت گفتمان مردمی

رسانه‌های اجتماعی به دلیل ساختار غیرمتمرکز خود، بستری برای بیان مطالبات مردمی و بازتعریف مفاهیم شهری ایجاد کرده‌اند. مثال بارز آن، نقش رسانه‌های دیجیتال در اعتراضات پارک گزی ترکیه است که توانستند با سازمان‌دهی و بازنمایی مطالبات، مشارکت عمومی را گسترش دهند. در ایران نیز فعالان مدنی و کاربران رسانه‌های مستقل با طرح مشکلات گروههای محروم، به تقویت گفتمان عدالت اجتماعی کمک کرده‌اند. یافته‌های این پژوهش با تأکید بر کارکرد رسانه‌های اجتماعی در ایران، بیانگر آن است که این رسانه‌ها در شکل‌دهی گفتمان «حق به شهر» و تسهیل مشارکت عمومی نقش مؤثری داشته‌اند (خضرنژاد و همکاران، ۲۰۱۹؛ رهبری و شارع‌پور، ۲۰۱۳).

- رسانه‌های اجتماعی در بسیاری از کشورها با کاهش وابستگی به نهادهای قدرت، امکان شکل‌گیری گفتمانهای جایگزین را فراهم کرده‌اند. این رسانه‌ها به کاربران اجازه می‌دهند تا فراتر از روایتهای رسمی، تجربه‌های زیسته خود را بازتاب دهند و فضای عمومی را برای مشارکت و مقاومت اجتماعی بازگشایی کنند (کرونا و بی، ۲۰۱۷).
- افزون بر این، رسانه‌های اجتماعی ظرفیت آن را دارند که مطالبات شهری را در مقیاس بین‌المللی مطرح کنند و همبستگی جهانی نسبت به مسائل محلی را برانگیزند؛ پدیده‌ای که در جنبشهایی مانند پارک گزی و اعتراضات محیط‌زیستی خوزستان نیز قابل‌مشاهده است.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

رسانه‌های رسمی: بازتولید گفتمانهای کنترل‌شده و امنیت‌محور

رسانه‌های رسمی، به‌واسطه ارتباط نزدیک با نهادهای دولتی، تلاش می‌کنند گفتمانهای امنیت‌محور و توسعه‌گرا را تقویت کرده و مفهوم «حق به شهر» را در قالبی محدود بازنمایی کنند. این رسانه‌ها اغلب بر مفاهیمی مانند «حفظ نظم»، «امنیت اجتماعی» و «کنترل اغتشاشات» تأکید دارند که منجر به محدودسازی فضای انتقادی و کاهش امکان مشارکت عمومی می‌شود.

- در برخی کشورهای درحال‌توسعه، رسانه‌های رسمی با تأکید مداوم بر امنیت و کنترل اغتشاشات، گفتمانهای جایگزین را به حاشیه رانده‌اند. این روند مانع از شکل‌گیری فضای گفت‌وگوی آزاد شده و روایتهایی یکنواخت از نظم و توسعه ارائه می‌دهد.
- در ایران نیز، رسانه‌های رسمی با استفاده از واژگان امنیتی، پروژههای شهری را در چارچوبی مثبت و نظم‌محور بازنمایی کرده‌اند. برای مثال، پروژههای مسکن مهر غالباً به‌عنوان نمونه‌هایی از عدالت فضایی معرفی شده‌اند، درحالی‌که کاستیها و ناکارآمدیهای آنها نادیده گرفته شده است (زمانی و اکبری، ۲۰۲۱).
- روزنامه «ایران» (وابسته به دولت) در گزارش سال ۱۳۹۸ پیرامون اعتراضات شهری از عباراتی نظیر «مدیریت ناآرامیها» و «برقراری امنیت در فضاهای شهری» استفاده کرده است. این زبان امنیتی نشان می‌دهد که گفتمان غالب در رسانه‌های رسمی، بر کنترل اجتماعی و پیشگیری از اغتشاش متمرکز است.
- در پوشش دیگر اعتراضات نیز، مفاهیمی چون «کنترل نظم» و «امنیت اجتماعی» بارها تکرار شده‌اند تا مطالبات مردمی در قالب تهدید بازنمایی شوند (محمدی و کاظمی، ۲۰۲۱).
- این جهت‌گیریها ریشه در سیاست‌گذاری کلان رسانه‌ای دارند که با نظارت دولت و نهادهای حکومتی، محتوای رسانه‌ها را به‌گونه‌ای تنظیم می‌کنند که گفتمانهای رسمی تقویت شده و فضای انتقادی کاهش یابد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

- در مقابل، رسانه‌های اجتماعی با انعطاف‌پذیری در روایت و برجسته‌کردن مسائل واقعی شهروندان، توانسته‌اند گفتمانهایی عدالت‌محور و مشارکتی را بازنمایی کنند که خود بیانگر نقش دوگانه رسانه‌ها در بازتولید یا مقاومت در برابر نظم مسلط است (زمانی و اکبری، ۲۰۲۱).

ج- تحلیل بافت اجتماعی: رسانه، قدرت و منازعه گفتمانی در فضای شهری ایران

بافت اجتماعی و سیاسی ایران تأثیر مستقیمی بر چگونگی بازنمایی گفتمان «حق به شهر» در رسانه‌ها دارد. در بستری که مفاهیمی همچون نظم، امنیت و ثبات سیاسی به‌عنوان اولویتهای گفتمان رسمی تلقی می‌شوند، رسانه‌های دولتی عمدتاً از چارچوبهای اقتدارگرا برای معنابخشی به مطالبات شهری بهره گرفته‌اند. این رسانه‌ها، با تمرکز بر مفاهیمی نظیر «نظم عمومی» و «امنیت اجتماعی»، مطالبات اجتماعی را در قالب تهدید نظم بازنمایی می‌کنند (محمدی و کاظمی، ۲۰۲۰؛ زمانی و اکبری، ۲۰۲۱).

در مقابل، رسانه‌های مستقل و فعالان مدنی تلاش کرده‌اند با تکیه بر مفاهیمی چون «عدالت فضایی» و «حق بر منابع عمومی»، گفتمانهایی جایگزین و حق‌مدار را خلق کنند (خضرنژاد و همکاران، ۲۰۱۹؛ رفیع و همکاران، ۲۰۱۶). این تنش میان روایتهای رسمی و مردمی به‌ویژه در بحرانهای شهری برجسته می‌شود. برای نمونه، در جریان اعتراضات زیست‌محیطی خوزستان در تابستان ۱۴۰۰، رسانه‌های اجتماعی نظیر توییتر با استفاده از هشتگهایی چون #حق_به_شهر و #آب_برای_زندگی، توانستند توجه عمومی را به بحران آب جلب کرده و گفتمان حق به منابع حیاتی را تقویت کنند.

روابط قدرت و نقش سیاست‌گذاری رسانه‌ای در تولید گفتمانهای رسمی

مطابق تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، رسانه‌های رسمی در ایران نقش مهمی در بازتولید

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

گفتمانهای هژمونیک ایفا می‌کنند. این رسانه‌ها به‌واسطه پیوند نزدیک با نهادهای قدرت، عمدتاً در راستای تثبیت چارچوبهای نظم‌محور فعالیت می‌کنند. تأکید مکرر بر واژگانی چون «رعایت قانون» و «پرهیز از اغتشاش» در پوشش رسانه‌ای اعتراضات شهری (محمدی و کاظمی، ۲۰۲۰) نمونه‌ای از بازنمایی کنترل‌گرایانه مطالبات اجتماعی است که گفت‌وگوی آزاد را به حاشیه می‌راند (بلدا–میکل و همکاران، ۲۰۱۶).

رسانه‌های مستقل و تقویت کنشگری گفتمانی

در نقطه مقابل، رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی در قالب پلتفرمهای خبری یا شبکه‌های اجتماعی، نقش مؤثری در تولید و گسترش گفتمانهای عدالت‌محور داشته‌اند. این رسانه‌ها، به‌ویژه در مواجهه با پدیده‌هایی چون تخریب بافتهای فرسوده یا دست‌کاری فضاهای عمومی، تلاش کرده‌اند مفاهیم بدیلی چون «حق ساکنان بر شهر» و «برابری خدمات شهری» را برجسته کنند. برای مثال، وبگاه «امتداد» در پوشش تخریب مناطق جنوبی تهران، برخلاف رسانه‌های رسمی که بر «طرح نوسازی شهری» تأکید داشتند، از زبانی مبتنی بر عدالت اجتماعی بهره گرفته است.

تحلیلهای مشابه در سایر کشورها نیز مؤید چنین الگویی هستند؛ به‌طور خاص، مطالعه گینت (گینت، ۲۰۱۶) در پرتغال نشان می‌دهد که چگونه رسانه‌های اجتماعی در مقابله با گسترش اجاره‌های کوتاه‌مدت و توریسم افراطی، به ابزاری برای تقویت گفتمانهای ضدحاشیه‌سازی بدل شده‌اند.

یافته‌ها در این بخش نشان می‌دهد که رسانه‌ها صرفاً ابزار انتقال پیام نیستند، بلکه به کنشگران فعال در بازتولید یا مقاومت در برابر نظم مسلط تبدیل شده‌اند (رهبری و شارع‌پور، ۲۰۱۲؛ خضرنژاد و همکاران، ۱۰۱۹). رسانه‌های رسمی با اتکا به گفتمانهای نظم‌محور، هم‌راستا با سیاستهای کلان حکومتی، فضاهای عمومی را به‌گونه‌ای بازنمایی می‌کنند که

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

مشارکت مردمی را محدود کند. در مقابل، رسانه‌های مستقل با بازتاب صداهای به حاشیه رانده شده، فضای مقاومت شهری را زنده نگه داشته‌اند.

این شکاف گفتمانی، بازتابی از تضاد عمیق در ساخت قدرت شهری ایران است؛ جایی که یک‌سو، دولت با ابزار رسانه به تثبیت نظم رسمی می‌پردازد و در سوی دیگر، جامعه مدنی با اتکا به رسانه‌های مستقل، در پی تحقق گفتمانهای دموکراتیک و عدالت‌محور است

جدول ۲: جزئیات یافته‌های پژوهش در بازنمایی گفتمان «حق به شهر» در رسانه‌های ایرانی

بخش تحلیل	یافته	جزئیات	نمونه و مطالعه
تحلیل متنی	واژگان مثبت: تأکید بر عدالت اجتماعی	– استفاده از عباراتی مانند «مشارکت مردمی»، «عدالت اجتماعی» و «ضرورت دسترسی برابر به فضای عمومی» برای برجسته‌سازی حقوق شهروندی.	– تأکید بر دسترسی برابر به فضای عمومی در رسانه‌های مستقل
		– رسانه‌های مستقل از این واژگان برای تقویت گفتمان اعتراضی استفاده می‌کنند.	– هماهنگی و سازماندهی اعتراضات در گسترش مترو در محله بریانک تهران
	واژگان محدودکننده: تأکید بر کنترل اجتماعی	– عباراتی مانند «امنیت عمومی»، «کنترل اغتشاشات» و «محدودیتهای قانونی» برای کاهش مشارکت عمومی و برجسته‌سازی امنیت اجتماعی استفاده می‌شود.	– استفاده مکرر از این واژگان در پوشش اعتراضات شهری
		– پروژههای شهری (مانند مسکن مهر) با تأکید بر موفقیت عدالت فضایی بازنمایی می‌شوند، اما ناکارآمدیها نادیده گرفته می‌شود.	– بازنمایی مسکن مهر به‌عنوان نماد عدالت فضایی در رسانه‌های رسمی ایران

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

بخش تحلیل	یافته	جزئیات	نمونه و مطالعه
تحلیل فرایند گفتمانی	رسانه‌های اجتماعی: بستری برای آگاهی‌بخشی	– امکان انتقال مستقیم نظرات و تجربیات شهروندان بدون واسطه.	– تأثیر رسانه‌های اجتماعی در جنبش پارک گزی ترکیه برای بازنمایی حق به شهر
		– برجسته‌سازی نیازهای گروههای محروم و تقویت گفتمان عدالت اجتماعی در ایران.	– طرح نیازهای محرومین در گسترش فضاهای عمومی ایران
	رسانه‌های رسمی: گفتمان کنترل‌شده	– تأکید بر «حفظ امنیت» و «کنترل اغتشاشات» برای محدودسازی فضای انتقادی و بازنمایی محدود حق به شهر.	– استفاده از واژگان امنیت‌محور در گفتمان حق به شهر
		– بازنمایی محدودکننده پروژه‌های دولتی به‌عنوان موفقیت عدالت فضایی.	– پوشش رسانه‌ای پروژه مسکن مهر ایران به‌عنوان نمونه موفقیت، نادیده‌گرفتن ناکارآمدیها
		– در اعتراضات شهری، رسانه‌های رسمی اعتراضات را تهدیدی برای امنیت اجتماعی معرفی می‌کنند.	– تأکید بر امنیت در پوشش اعتراضات شهری ایران
تحلیل بافت اجتماعی	روابط قدرت در رسانه‌های رسمی	– نزدیکی رسانه‌های رسمی به نهادهای قدرت و سیاستهای کلان، بازنمایی گفتمانهای دولتی و کاهش فضای انتقادی را تقویت می‌کند.	– تأکید بر مفاهیم «نظم عمومی» و «امنیت اجتماعی» در پوشش اعتراضات
	رسانه‌های مستقل: صدای گروههای حاشیه‌نشین	– برجسته‌سازی مشکلات واقعی شهروندان و گفتمانهای جایگزین عدالت اجتماعی.	– بازپس‌گیری فضاهای عمومی و اعتراضات زیست‌محیطی در ایران
		– اعتراضات مرتبط با مشکلات مسکن و گردشگری افراطی در پرتغال از طریق رسانه‌های اجتماعی بازنمایی شد.	– نقش رسانه‌های اجتماعی پرتغال در اعتراضات اجاره‌های کوتاه‌مدت

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

بحث

در این بخش، نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل گفتمان رسانه‌ای پیرامون مفهوم «حق به شهر» در ایران تفسیر و در پرتو مطالعات پیشین تحلیل می‌شود. این تحلیل سه‌سطحی کمک می‌کند تا روابط میان زبان، قدرت و ایدئولوژی در ساخت گفتمانهای شهری بهتر فهمیده شود.

۱. تحلیل متنی: واژگان متقابل و معناسازی دوگانه

در سطح متنی، تقابل آشکاری میان زبان رسانه‌های رسمی و مستقل مشاهده می‌شود. رسانه‌های رسمی از واژگانی بهره می‌گیرند که با گفتمانهای نظم‌محور و امنیت‌گرا همخوانی دارد؛ حال‌آنکه رسانه‌های مستقل با خلق واژگان جایگزین، مفاهیمی چون «عدالت اجتماعی»، «مشارکت مردمی» و «حق به فضا» را برجسته می‌کنند. این یافته با نتایج مطالعه فلاتو (۲۰۲۳) هم‌راستا است که نشان داد رسانه‌های رسمی در آمریکا نیز با بهره‌گیری از زبان امنیتی، گروههایی مانند بی‌خانمانها را از گفتمان عمومی حذف می‌کنند.

در پژوهش گینت (۲۰۱۶) نیز واژگان رسانه‌ای در پوشش توریسم افراطی در پرتغال به‌گونه‌ای شکل گرفته بود که منافع اقتصادی بر حقوق شهروندی مقدم شمرده می‌شد. همچنین در ایران، همان‌گونه که محمدی و کاظمی (۲۰۲۰) نشان داده‌اند، پروژه‌های شهری مانند «مسکن مهر» در رسانه‌های رسمی به‌عنوان نماد عدالت فضایی بازنمایی می‌شوند، بدون آنکه به ابعاد ناکارآمدی و نابرابری آن اشاره شود.

۲. تحلیل فرایندهای گفتمانی: رسانه به‌مثابه کنشگر تولید معنا

در سطح فرایندهای گفتمانی، شکاف میان رسانه‌های رسمی و رسانه‌های مستقل و شبکه‌های اجتماعی آشکار است. رسانه‌های رسمی با توجه به ساختار سلسله‌مراتبی و وابستگی به دولت، گفتمانهایی تولید می‌کنند که در راستای تثبیت نظم موجود عمل می‌کنند.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

در مقابل، رسانه‌های اجتماعی به‌عنوان میدان کنش گفتمانی مستقل، امکان سازمان‌دهی، همبستگی و بازنمایی مطالبات مردمی را فراهم کرده‌اند.

این یافته با پژوهش کرونا و بی (۲۰۱۷) پیرامون اعتراضات پارک گزی در ترکیه قابل‌مقایسه است که در آن، رسانه‌های دیجیتال نقش کلیدی در تکوین گفتمان مقاومت داشتند. همچنین، یافته‌های خضرنژاد و همکاران (۲۰۱۹) در ایران نیز نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی در بازتاب مطالبات گروههای محروم در فضاهای عمومی شهری مؤثر بوده‌اند. بنابراین، رسانه‌های مستقل از نقش منفعلانه فراتر رفته و در ساخت فعال معنا مشارکت می‌کنند؛ این امر در تحلیل فرکلاف به‌مثابه «مقاومت گفتمانی» شناخته می‌شود.

۳. تحلیل بافت اجتماعی: رسانه، نظم سیاسی و روایتهای متضاد

در سطح بافت اجتماعی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که رسانه‌های رسمی ایران، در راستای حفظ گفتمان هژمونیک دولت، مفاهیم امنیت، نظم و ثبات را محور قرار داده‌اند؛ به‌ویژه در مواجهه با اعتراضات شهری. این روند مشابه با یافته‌های بلدا–میکل و همکاران (۲۰۱۶) در برزیل است که نشان دادند چگونه رسانه‌های رسمی در بازنمایی مسئله مسکن، بیشتر در خدمت مشروعیت‌بخشی به سیاستهای دولت عمل کرده‌اند تا بازتاب صدای محرومان.

در مقابل، رسانه‌های مستقل در ایران با تأکید بر تجربه‌های زیسته، مفهوم «حق به شهر» را به‌عنوان حقی برای مشارکت و عدالت فضایی بازتعریف می‌کنند؛ همان‌گونه که در پژوهش رفیع و همکاران (۲۰۱۶) و اعتراضات خیابانی ایران نیز بازتاب یافته است. این شکاف، بازتابی از تضاد میان سیاستهای اقتدارگرایانه رسمی و گفتمانهای دموکراتیک جامعه مدنی است.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر، با تحلیل گفتمان رسانه‌ای پیرامون «حق به شهر»، نشان داده است که این مفهوم می‌تواند هم به‌عنوان ابزاری برای تقویت عدالت اجتماعی و مشارکت مردمی و هم به‌عنوان ابزاری برای محدودسازی و کنترل اجتماعی عمل کند. رسانه‌های رسمی ایران، تحت‌تأثیر ساختارهای قدرت و سیاستهای دولتی، بیشتر گفتمانهای امنیت‌محور و کنترل‌گر را بازتولید کرده‌اند. در مقابل، رسانه‌های مستقل و فعالان جامعه مدنی، فضایی برای ترویج گفتمانهایی چون «عدالت اجتماعی»، «مشارکت عمومی» و «دسترسی برابر» ایجاد کرده‌اند.

این پژوهش، تعامل میان گفتمانهای رسمی و رسانه‌های مستقل را تحلیل کرده و نشان داده است که پوشش رسانه‌ای یک واقعه، مانند اعتراضات پارک لاله، در رسانه‌های رسمی بر «کنترل اغتشاشات» تأکید دارد، درحالی‌که رسانه‌های مستقل، بر بیان خواسته‌های شهروندان تمرکز دارند. همچنین، با بهره‌گیری از چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی، نقاط ضعف و قوت گفتمانهای رسانه‌ای مشخص شده و مسائل اجتماعی و سیاسی کشور، ازجمله نابرابری فضایی و محدودیتهای قانونی در تحقق عدالت شهری، تحلیل شده است.

یکی از جنبه‌های نوآورانه این پژوهش، بررسی هم‌زمان تأثیر رسانه‌های رسمی و مستقل بر گفتمان «حق به شهر» است. بااین‌حال، پیشنهاد می‌شود در آینده، نقش فناوریهای نوظهوری مانند هوش مصنوعی در تغییر گفتمان رسانه‌ای بررسی شود. همچنین، تحلیل مقایسه‌ای میان ایران و سایر کشورها می‌تواند به شناسایی الگوهای موفق در مدیریت گفتمان رسانه‌ای کمک کند. در ضمن، پیشنهادهای زیر برای بهبود بازنمایی گفتمان «حق به شهر» در رسانه‌ها قابل‌ارائه است:

- **افزایش شفافیت در رسانه‌های رسمی**: رسانه‌های رسمی باید دیدگاههای متنوع شهروندان را منعکس کرده و از تمرکز صرف بر گفتمانهای امنیتی پرهیز کنند.
- **تشویق مشارکت شهروندان در تولید محتوا**: ایجاد پلتفرمهای مشارکتی که شهروندان را

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

قادر به انتشار محتوای خود کنند، می‌تواند گفتمانهای مردمی را تقویت کند.

- **استفاده از فناوریهای نوین**: بهره‌گیری از ابزارهایی نظیر هوش مصنوعی می‌تواند به بهبود تحلیل گفتمانهای رسانه‌ای و افزایش دقت در بازنمایی مطالبات مردمی کمک کند.

به‌طورکلی، پژوهش نشان داده است که «حق به شهر» نه‌تنها مفهومی برای بازتعریف روابط قدرت، بلکه ابزاری برای ترویج عدالت اجتماعی است. اصلاح سیاستهای رسانه‌ای، افزایش شفافیت و تشویق مشارکت شهروندان، می‌تواند بستری برای تحقق این حق فراهم کند. علاوه بر این، پژوهشهای آینده باید به بررسی تأثیر فناوریهای نوظهور در گفتمان‌سازی رسانه‌ای و تقویت عدالت فضایی بپردازند.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول، سعید غلامی، با عنوان «تحلیل گفتمان حق به شهر در ایران با تأکید بر فضای شهری» در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی است و با راهنمایی دکتر آتوسا مدیری و مشاوره دکتر علی طیبی انجام شده است.

منابع مالی

این پژوهش فاقد هرگونه حمایت مالی بوده است.

تعارض منافع

این پژوهش فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

پیروی از اصول اخلاقی پژوهش

در تمام مراحل پژوهش، اصول اخلاقی در تحلیل داده‌ها و ارجاع دقیق به منابع رعایت شده است.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

- Belda-Miquel, S., Peris Blanes, J., & Frediani, A. (2016). Institutionalization and depoliticization of the right to the city: Changing scenarios for radical social movements. ***International Journal of Urban and Regional Research***, 40(2), 321-339. link.

- Chrona, S., & Bee, C. (2017). Right to public space and right to democracy: The role of social media in Gezi Park. ***Research and Policy on Turkey***, 2(1), 49-61. link.

- Fairclough, N. (2013). ***Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language.*** London: Longman.link.

- FLÅTO, M. (2023). What They Talk About When They Talk About Homelessness: Discourse and Knowledge Culture as a Barrier to Integrated Policy Initiatives. J***ournal of Social Policy***, 52(4), 923-942. link.

- Gant, A. C. (2016). Holiday rentals: The new gentrification battlefront. ***Sociological research online***, 21(3), 112-120. link.

- Hosseini, A., Fanni, Z., & Momeni, A. (2022). Comparative analysis of urban vitality in old and new neighborhoods with the approach of the right to the city: The case study of neighborhoods in Yazd city. ***Geographical Urban Planning Research (GUPR),*** 10(2), 29-51. link.

- Lefebvre, H., (1967). Le droit à la ville[Right to the city]. ***L'Homme et la société*** , 6, pp. 29-35. link.

- Marcuse, P. (2009). From critical urban theory to the right to the city. City, 13(2-3), 185-197. link.

- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. ***GeoJournal***, 58, 99-108. link.

- Purcell, M. (2014). Possible worlds: Henri Lefebvre and the right to the city. ***Journal of urban affairs***, 36(1), 141-154. link.

- Siddiqui, A., Kakepoto, I., & Laghari, T. (2023). Discourse Analysis of 'The Sick Rose'By William Blake in The Light of Text Within the Context. ***The Discourse***, 9(2), 37-44. link.

- khezrnezhad, p., Pourmohammadi, M. R., & Roostaei, S. (2019). Analysis of the right to the city in urban public spaces with emphasis on gender Equity Approach. Case Study: Urmia City. ***Quarterly Journal of Woman and Society,*** 10(40), 195-122. https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_3875_e62cf702459c9f9d52bdc14de62394a6.pdf

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

- Rafee, H., Belbasi, M., & ghorbi, S. M. (2016). New Social Movements, Globalization and the Internet (Case Study: Occupy Wall Street Movement). ***Journal of Political Knowledge***, 12(1), 129-166. https://doi.org/10.30497/pk.2016.1884

- Rashidi, F., & Sadeghi shahpar, R. (2021). Critical Discourse Analysis of Khosrow Shahani's Short Stories Based on Falkloff's Theory. ***Comparative Linguistic Research***, 11(21), 225-252. https://doi.org/10.22084/rjhll.2020.20610.1991

- Salari, M., & Safavi Sahi, M. (2017). The role of the institution of the city Islamic council in enhancing citizen's rights (case study: Tehran city Islamic council). ***Economics and urban management***, 5(19), 113-131.

- Rahbari, L., & Sharepour, M. (2013). Ciender and Right to the City: A Test of Lefebvre's Theory. ***Iranian Journal of Sociology***, 15(1), 116-141.

- Zamani, R., & Akbari, A. (2021). Feasibility Study of a New Urban Public Space in Arak Mohajeran Town Based on Right to the City Theory. ***Armanshahr Architecture & Urban Development***, 14(36), 64-78. https://doi.org/10.22034/aaud.2021.224950.2168

- Abedini, A., Hosseinzadeh, R., & belali, m. (2024). Improving Child-Friendly urban spaces based on the right to the city model: the case study of Sardaran neighborhood of Urmia. ***Sustainable city***, 7(3), 39-58. https://doi.org/10.22034/jsc.2024.455779.1777

- Mohammadi, M., & Kazemi, K. (2021). Analyzing an Urban Plan Using the Idea of the Right to the City- Arsh-e Ajodaniyeh Commercial Complex of Tehran. ***Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning***, 5(15), 89-117. https://doi.org/10.22054/urdp.2021.56519.1264

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

اصلاحیه

مقاله «**سیاست اجتماعی و تحولات نظام سلامت در ایران**» منتشر شده در شماره ۹٤ فصلنامه رفاه اجتماعی، به‌درخواست نویسنده به قرار ذیل اصلاح می‌شود؛

مشخصات آقای هادی عبداالله‌تبار، به شرح ذیل است؛ دکتر رفاه اجتماعی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

اصلاحیه

مقاله « **فرآیند روانی - اجتماعی منجر به سلامت خانواده : مطالعه داده بنیاد در نور آباد ممسنی**» منتشر شده در شماره ۹٦ فصلنامه رفاه اجتماعی، به‌درخواست نویسنده به قرار ذیل اصلاح می‌شود؛

نام آقای ابوذر قاسمی‌نژاد به‌عنوان نویسنده مسئول، در این مقاله درج شد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]

دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی

برگ درخواست اشتراک فصلنامه رفاه اجتماعی

نام:

نام خانوادگی:

شغل:

نشانی:

کدپستی:

تلفن:

۱- برگ اشتراک را به‌طور کامل پر کنید.

۲-وجه‌اشتراک‌سالانه‌رابه‌حساب‌شماره٤٠٠١٠٨٤٦٠٣٠٠٠٤٣٦،شناسه‌پرداخت ٣١٦٠٨٤٦٧٤١٤٠١٠٠٠٠٠٠٠١٦٤٧١٢٠٠ و شماره شبای IR٩٨٠١٠٠٠٠٤٠٠١٠٨٤٦٠٣٠٠٠٤٣٦ به نام دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی نزد بانک مرکزی واریز کنید.

۳- رونوشت برگ تکمیل شده را به همراه اصل رسید بانکی با پست سفارشی به نشانی فصلنامه ارسال نمایید.

٤- رونوشت برگ رسید بانکی را تا پایان دوره اشتراک نزد خود نگه دارید.

نشانی: تهران، ولنجک، خیابان کودکیار، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی، ساختمان فارابی، طبقه سوم، اتاق ۳۱۰، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی

هزینه اشتراک برای ٤ شماره (یک سال): داخل کشور ٤٠٠٠٠٠ ریال

اعضای انجمن جامعه‌شناسی ایران، دانشجویان، کارکنان سازمان بهزیستی کشور و دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی با فرستادن رونوشت برگه شناسایی معتبر یا معرفی‌نامه از محل کار یا تحصیل از اشتراک نیم‌بها ۲۰۰۰۰۰ ریال (در داخل کشور) می‌توانند استفاده کنند.

مراکز فروش فصلنامه در تهران:
دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی/ اوین، بلوار دانشجو، خیابان کودکیار

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-29]

[DOI: 10.32598/refahj.25.97.4625.1]